

економічну діяльність країни, тим самим створюючи додатковий попит та пропозицію на фінансовому ринку для підтримання економічної кон'юнктури. По-друге, державний кредит створює сприятливі умови для приватних інвестицій, а також підвищує економічну ефективність торгівлі та інших видів економічної діяльності країни. І, нарешті, така форма залучення додаткових ресурсів сприяє створенню інфраструктури, необхідної для функ-

ціонування підприємств та їх фінансового зміцнення підприємств, пов'язаного з рухом капіталів.

1. Дробозина Л.А., Окунев Л.П., Андросова Л.Д. Финансы. Денежное обращение. Кредит. М.: ЮНИТИ, 2000. – 479 с. 2. Секарев О.В., Юрчишин В.В. Зовнішній борг та валютний курс – дзеркальне відображення // Финансовые Риски. – 2000. – №3. – С.54-58. 3. Стахович Л.В., Рыжакская Л.Ю. Необходимость и сущность управления государственным внутренним долгом // Финансы и кредит. – 2006. – № 15. – С. 56-63.

Надійшла до редколегії 24.02.2009

О. Ковтонюк, здобувач

МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД ТА ГРУПА СВІТОВОГО БАНКУ В СИСТЕМІ ФІНАНСУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

У статті обґрунтовано важливість діяльності МВФ та Групи Світового банку в сфері фінансування міжнародної торгівлі, а також здійснено аналіз проектів фінансування міжнародної торгівлі, реалізованих в Україні.

Abstract. In the article justified the importance of IMF and Worldbank Group in the financing of international trade, and carried out the analysis of international trade projects financing, which have been implemented in Ukraine.

Постановка проблеми. За останні 15 років країни з ринками, що розвиваються, до яких також належить і Україна, значними темпами інтегруються в систему глобальної торгівлі. Питома вага експорту у валовому світовому продукті з 1992 року збільшилася з 29 % до 39 % у 2007 р., а частка країн з ринками, що розвиваються, в світовому експорті збільшилася з 20 % до 37 %. Швидке зростання частки на ринку країн з економіками, що розвиваються, означає, що вони стали важливою рушійною силою глобального торговельного циклу, а зважаючи на те, що міжнародні фінансово-кредитні установи є провідними учасниками глобалізаційних процесів, одним з напрямків їх діяльності, особливо в останні роки, є розробка різноманітних механізмів стимулювання відкритості економік країн, серед яких варто виокремити програми фінансування зовнішньоекономічної діяльності. Зважаючи на те, що міжнародна торгівля є основною складовою зовнішньоекономічної діяльності країн, актуальним є дослідження питань ролі та місця МВФ та Групи Світового банку в системі фінансування міжнародної торгівлі.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Здійснюючи огляд наукової літератури з проблеми дослідження, було з'ясовано, що характеристика діяльності МВФ та Групи Світового банку, як правило, подається в загальному вигляді, без виокремлення специфічних проектів, які реалізуються за певними напрямками економічної діяльності. Це притаманно як для вітчизняних – Алексєєвої Т.І., Боринця С.Я., Мороза А.М., Руденко Л.В., Савлука М.І., так і російських вчених – Абалкіної А.А., Красавіної Л.М. та інших. Саме тому є необхідним використовувати дані офіційних видань міжнародних фінансово-кредитних установ у якості основної джерельної бази дослідження [4, 5, 6].

Метою статті є визначення основних механізмів фінансування зовнішньої торгівлі країн, зокрема України, МВФ та Групою Світового банку.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна торгівля є невід'ємною складовою зовнішньоекономічної діяльності будь-якої держави. Важливе значення у поживленні зовнішньої торгівлі країн відіграє фінансування. Український науковець Юрій С.І. зазначає: "Фінансова домінанта починає відігравати провідну роль. Фінансові трансакції є тією головною складовою частиною, що нині визначає тенденції розвитку сучасної світової економіки" [2, с. 189].

Фінансування зовнішньої торгівлі в сучасних умовах може здійснюватися як на національному, так і наднаціональному рівнях. Для країн з ринком, що формується, в умовах недостатності внутрішніх ресурсів, важливу роль відіграють зовнішні ресурси, які можуть запропонувати:

✓ міжнародні фінансово-кредитні установи, що, як правило, діють на двох рівнях:

○ міжрегіональному – МВФ, Світовий банк, Міжнародна фінансова корпорація;

○ регіональному – Європейський банк реконструкції та розвитку, Американський банк реконструкції та розвитку тощо;

✓ фінансово-кредитні установи держав, зацікавлені в експорті або імпорті продукції визначених галузей, які можна виокремити у дві групи:

○ установи, що створені за підтримки держав – Кредитне агентство для відбудови, експортні агентства;

○ транснаціональні фінансово-кредитні установи, серед яких важливе місце посідають транснаціональні банки.

Основною установою, яка сприяє міжнародній торгівлі, є МВФ. Як зазначають французькі вчені Карро Д., Жюайр П. "Логіка внутрішньої єдності торгівлі та міжнародних платежів вимагала створення єдиної організації, яка займалася б одночасно і торговою системою, і міжнародною валютно-фінансовою системою. Замість цього переважив формальний та функціональний підхід: за МВФ було закріплено сферу валютно-фінансових відносин, за Міжнародною торговою організацією (пізніше – за ГАТТ, а на сьогодні – за СОТ) – сфера міжнародної торгівлі" [1, с. 158]. Саме перед МВФ були поставлені наступні завдання[6]: сприяти міжнародному співробітництву, забезпечивши механізми консультацій і співробітництва для розв'язання монетарних проблем; сприяти збалансованому зростанню міжнародної торгівлі, збільшуючи таким чином рівень зайнятості і підвищуючи рівень реальних доходів, а також удосконалюючи виробничі потужності; підтримувати стійкі валютні курси і чіткі обмінні операції та запобігати невиправданій девальвації національних грошових одиниць; прискорювати становлення багатосторонньої системи платежів для поточних операцій і прагнути зняти обмеження на обмін валют, що заважає нормальній торгівлі; забезпечити тимчасовий доступ членів до загальних ресурсів для того, щоб дати їм змогу виправити незбалансованість платіжних балансів без запровадження механізмів, які загрожуватимуть національному чи міжнародному добробуту; зменшувати тривалість і величину незбалансованості платіжного балансу. Перелік цих завдань свідчить, що "...хоча МВФ ніколи не приймав яких-небудь норм з питань міжнародної торгівлі, він завжди зв'язував надання фінансової допомоги умовою лібералізації торгівлі. Включаючи вимоги розвитку та відкритості міжнародної торгівлі в свої умови – в рамках концепції обумовленості фінансової допомоги, МВФ тим

самим активно сприяв лібералізації міжнародної торгівлі товарами та послугами" [1, с. 159].

Група Світового банку сприяє розвитку міжнародної торгівлі двома основними шляхами: надання кредитів на розвиток експортоорієнтованих підприємств та надання гарантій. Механізм фінансування та гарантування розробляється в залежності від особливостей економічного розвитку країни, про що яскраво свідчить досвід співпраці України та Групою Світового банку.

Співробітництво України з Групою Світового банку в сфері сприяння торгівлі здійснюється за двома напрямками. По-перше, це реалізація Проекту розвитку експорту (ПРЕ) в Україні за посередництва ВАР "Укресімбанк", по-друге, реалізація передекспортного гарантійного механізму (Pre-Export Guarantee Facility).

Проект розвитку експорту в Україні сьогодні здійснюється у два етапи. Перший етап (ПРЕ – 1) було реалізовано протягом 1997-2004 років. Сума позики склала 60,0 млн. дол. США та 15,0 млн. нім. марок [4].

Метою ПРЕ-1 було сприяння розвитку експорту недержавних підприємств України шляхом кредитування інвестиційних потреб і поповнення обігових коштів, надання грантів для розвитку виробничої та торговельної інфраструктури орієнтованих на експорт підприємств, інституційний розвиток Укресімбанку як фінансової установи, що сприяє розвитку експорту. Проект сприяє налагодженню ефективної взаємодії фінансового та промислового секторів національної економіки через застосування широкого кола фінансових інструментів, сучасних інформаційних технологій, виявлення та задоволення потреб експортерів.

Участь у ПРЕ-1 взяли 32 підприємства – експортери, а в цілому підписано 107 кредитних угод на загальну суму близько 200 млн. дол. США (враховуючи кошти, що були повторно використані). Близько 35 % коштів проекту було використано на закупівлю сучасних машин та обладнання. Інвестиційні кредити надавалися на привабливих для позичальників умовах – середній термін кредитування склав 37,7 місяця. В рамках проекту ПРЕ-1 фінансування отримували здебільшого середні та великі експортери і розмір середнього субкредиту становив приблизно 1,7 млн. дол. США [4].

ПРЕ-1 сприяв розвиткові та активному входженню на іноземні ринки таких національних експортерів як ВАР "Запоріжтрансформатор", ВАР "Дніпроспецсталь", СП "Нібулон" та інших, що позитивно позначилося на їх фінансовому стані, стратегічному положенні на ринках і перспективах розвитку, а також щодо виконання цими підприємствами соціально-економічних зобов'язань перед державою та працівниками.

Проект розвитку експорту довів свою ефективність як мультиплікатор експорту: середньорічний приріст експорту, що був ініційований ПРЕ, у 2,3 рази перевищував кредитні вкладення, а в окремих випадках мав кращі показники (у 3-5 разів). Загалом ПРЕ-1 визнано Світовим банком одним з найбільш успішних проектів, що були реалізовані в Україні.

Крім фінансування зовнішньоторговельних операцій українських підприємств, Світовий банк у рамках цього проекту разом з Японським банком міжнародного співробітництва та голандським банком "АБН АМРО Банк" доклали зусиль для перетворення Укресімбанку у провідну фінансову установу країни з підтримки експорту та експортного розвитку, підвищення його конкурентоспроможності. У вересні 2006 р. між Світовим банком та ВАР "Укресімбанк" були підписані Угода про позику та відповідна Гарантійна угода. Обсяг позики в рамках цього проекту складає 154,5 млн. дол. США строком на 20 років [4]. Цілями Проекту є надання середньо- та довготермінового оборотного капіталу та інвестиційного фінансування для приватних підприємств-експортерів з метою сприяння

розвитку експортного сектора України та подальше збільшення можливостей банківського сектора з надання фінансових ресурсів підприємницькому сектору через розвиток посередництва шляхом розширення спектра кредитних продуктів приватних фінансових установ в Україні.

Проект передбачає надання Укресімбанком оптових кредитних ліній прийнятним комерційним банкам, які відповідають кваліфікаційним критеріям за Проектом, які, в свою чергу, надають середньострокові позики на фінансування оборотних коштів або довгострокові інвестиційні позики приватним експортерам для зміцнення їхнього експортного потенціалу.

Банки – учасники мають взяти на себе всі відповідні ризики, що виникають у зв'язку з наданими субкредитами. Кошти за ПРЕ-2 можуть надаватися банкам-учасникам на термін до 6 років, включаючи пільговий період щодо виплати основного боргу, який може складати до 3 років.

Підприємства-позичальники повинні задовольняти критерії прийнятності, а при реалізації проектів, що фінансуються з коштів ПРЕ-2, повинні дотримуватись узгоджених умов субкредитування, регламентованих процедур закупівель, а також вимог Світового банку та законодавства України щодо охорони навколишнього середовища. Взяти участь у ПРЕ-2 можуть як підприємства, які вже мають статус експортера (здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, отримують валютну виручку), так і такі, що лише планують здійснювати експортну діяльність. Учасниками ПРЕ-2 також можуть бути підприємства, діяльність яких пов'язана із розвитком туризму і які отримують валютну виручку на території України.

Важливо зазначити, що у разі порушення банками умов субкредитування, рекомендацій з охорони навколишнього середовища або процедури закупівель, які застосовуються в рамках ПРЕ-2, банки – учасники будуть зобов'язані компенсувати кошти, отримані від Укресімбанку та МБРР.

У рамках реалізації ПРЕ-2 Укресімбанком вже підписано субсидіарні кредитні угоди з кількома банками-учасниками, серед яких ВАР "Укргазбанк", ВАР "Мегабанк", ВАР "Комерційний банк "Надра". На сьогодні є активними 8 субпроектів на суму 17,5 млн. дол. США, з яких надано інвестиційних кредитів на суму – 14,7 млн. дол. США (84 %), а кредитування оборотного капіталу – 2,8 млн. дол. США (16 %) [3].

Програма передекспортного гарантійного механізму була започаткована 18 березня 1997 року і передбачала покриття ризиків на суму 120 млн. дол. США для заохочення іноземних інвесторів у фінансуванні оборотних коштів сільськогосподарських або агропереробних підприємств. З цією метою було засновано Групу управління гарантіями, а також створено Фонд підтримки передекспортних гарантій, який мав забезпечити українським виробникам сільськогосподарської продукції можливість страхування некомерційних ризиків. Ці гарантії передбачалося використати з метою закупівлі українськими сільгоспвиробниками зернозбиральних комбайнів, засобів захисту рослин, оборотних плугів тощо. На жаль, жодної іншої інформації щодо діяльності цих установ не має, а відтак відсутні дані щодо її ефективності. Відомо лише, що на сьогодні ця програма припинила свою дію.

До складу Групи Світового банку входить ще одна міжнародна фінансово-кредитна установа, яка сприяє розвитку приватного бізнесу в країнах, що розвиваються. Це Міжнародна фінансова корпорація. МФК також активно сприяє розвитку міжнародної торгівлі через реалізацію Програми фінансування міжнародної торгівлі – ПФМТ (Global trade finance program – GTFP), яка має в розпорядженні близько 1 млрд. дол. США. Ця програма передбачає надання гарантій та передекспортних авансів банкам. У рамках цієї програми підтвер-

джуючі банки отримують повні або часткові гарантії здійснення платежу в країнах, що розвиваються. Для цього можуть використовуватися наступні інструменти: акредитиви; прості векселі; акцептовані тратти; гарантії виконання зобов'язань, гарантії авансового платежу тощо [5]. В 2007 р. МФК подвоїла обсяги наданих гарантій і кількість банків-учасників і країн, охоплених програмою. У рамках програми, започаткованої в 2005 р., укладено 2500 торговельних угод, за якими надано гарантій на загальну суму близько 2 млрд. дол. Нині понад 200 банків можуть співробітничати між собою й сприяти збільшенню торговельних потоків між ринками, які розвиваються. МФК також надає консультативні послуги та пропонує навчання. В Україні МФК відкрила для ВАТ "Райффайзен Банк Аваль" лінію торговельного фінансування в розмірі 30 млн. дол. США. Цей банк став першим банком-емітентом в Україні, що приєднався до ПФМТ.

Висновки. Таким чином, у результаті дослідження було з'ясовано, що МВФ та Група Світового банку відіграють надзвичайно важливу роль у сприянні розвитку міжнародної торгівлі. Міжнародний валютний фонд має особливий статус, оскільки вся його діяльність спрямована на підтримку міжнародної торгівлі через механізми консультацій та фінансування підтримки стабільності валютних систем країн та незбалансованості платіжних балансів. У свою чергу Група Світового банку пропонує

конкретні програми підтримки зовнішньої торгівлі, які передбачають використання механізмів гарантування та фінансування. Так, для українських підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність Світовим банком, було запропоновано – Проект розвитку експорту та Механізм передекспортного гарантування, МФК – Програма фінансування міжнародної торгівлі. Варто відзначити те, що проекти, які фінансуються або гарантуються міжнародними фінансово-кредитними установами, мають відповідати екологічним стандартам, про що вимагається відповідний висновок. Всі зазначені програми реалізуються за посередництвом українських комерційних банків, серед яких важливу роль відіграють ВАТ "Укрексімбанк" та ВАТ "Райффайзен Банк Аваль". В цілому за період дії вище перерахованих програм українські експортери та імпортери змогли суттєво збільшити обсяги зовнішньоекономічної діяльності.

1. Карро Д., Жюйар П. Международное экономическое право: Учебник / В.М. Шумилов (науч.ред.), В.П. Серебрянников (пер.с фр.), В.М. Шумилов (пер.с фр.). – М.: Международные отношения, 2002. – 580 с.; 2. Юрий С.И. Международные финансы у XXI столетии // Вісник економічної науки України. – 2007. – № 1. – с. 183 – 193; 3. www.eximbank.com – Офіційний сайт ВАТ "Український експортно-імпортерний банк"; 4. web.worldbank.org – Офіційний сайт Світового банку; 4. www.ifc.org – Офіційний сайт Міжнародної фінансової корпорації; 6. www.imf.org – Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду.

Надійшла до редакції 24.02.2009

В. Кондрашова-Діденко, канд. екон. наук, доц.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ЗОРІЄНТОВАНА ЕКОНОМІКА

Розкрито природу, сутність, структуру та особливості інтелектуально зорієнтованої економіки.

The article is devoted to the analysis of an intellect-based economy, its nature, essence and particularities.

У різні часи та епохи, на різних етапах розвитку людства відбуваються перетворення в економіці та перетворення економіки. Перетворення в економіці відбуваються у сутностях глибинного порядку і так само в її ядрі. Означені перетворення зумовлюють зміни існуючого типу виробництва новим, який відповідає змісту та викликам нової цивілізації і/або епохи. Перетворення економіки – це такі перетворення, які відбуваються у поверхових пластах економіки і зумовлюють зміну тільки її форми. Частота зміни форми економіки залежить від частоти ефективних перетворень у поверхових пластах – перетворень економіки. Останні здійснювались і здійснюються в різних просторах/країнах і в різний час з неоднаковим інтервалом. Це залежить від сили впливу цілої множини чинників. Головними з них, на мою думку, є не політичні і навіть не економічні, а культурні чинники: загальні – людська культура, економічна культура як один з типів культури виробництва, час у культурі та одиничні – знання, навички, здатності, компетенції, технології, довіра тощо. Чому? Відповідь на це коротке запитання так само коротка і разом з тим проста й очевидна: "Яка культура таке й життя". В даному разі йдеться про життя країнового суспільства, яке конкретизується життям і/або життєдіяльністю людини як його невід'ємної складової і "життям" економіки як його підсистеми. При цьому основними поняттями є такі, як "життя" і/або "життєдіяльність" фактора (-ів), але не "існування". Щоправда, такий підхід має більше опонентів, аніж прихильників. Проте він існує і його необхідно враховувати при розв'язанні тих чи тих проблем.

Однією з багатоманітних форм економіки є інтелектуально зорієнтована економіка. Остання постає предметом розмірковування, якому присвячена презентована стаття. Чому? Пояснення цього очевидне: інтелектуально зорієнтована економіка – це та форма економіки, яка з'являється на останньому етапі завершального циклу розвитку індустріальної цивілізації, в

якому знаходиться частина країн світу вже з останньої чверті ХХ сторіччя. На цьому етапі й індустріальна цивілізація, й економіка досягають водночас своєї вивершеності і кінця розвитку та існування загалом. Інтелектуально зорієнтована економіка як остання форма економіки вбирає все життєздатне з тих форм, яких вона набувала на різних етапах свого розвитку. Власне інтелектуально зорієнтована економіка постає кінцем індустріальної і початком постіндустріальної епохи. А звідси – цінність інтелектуально зорієнтованої економіки, яка розвивається у завершальному циклі індустріальної епохи і/або цивілізації і полягає в тому, що саме вона не тільки формує передумови виникнення нового постіндустріального типу виробництва, але і народжує його. Тому й зосереджуюсь на аналізі означеної форми економіки задля виявлення головних особливостей, які відрізняють її від попередніх. Отже, відома ретроспектива та нинішність економіки. Проте дотепер залишається маловідомою перспектива економіки: зміниться іншим типом виробництва чи продовжить свій розвиток і в постіндустріальну епоху, набувши тільки іншої форми. Власне це і є тією проблемою, якій присвячена презентована стаття.

Мета статті – обґрунтувати інтелектуально зорієнтовану економіку як завершальну форму країнової економіки, в якій економіка як один з типів виробництва разом з індустріальною цивілізацією перейде в небуття і постане історією. Цю мету конкретизують такі завдання, як: виявити природу економіки країни; визначити зміст країнової економіки; обґрунтувати необхідність і можливість змінюваності форми економіки; охарактеризувати інтелектуально зорієнтовану економіку як останню форму економіки, що має постати "місточком" між індустріальним і постіндустріальним, між нинішнім і майбутнім типом виробництва для одних країн та між минулим і нинішнім типом виробництва – для інших.